

PETRES CSIZMADIA GABRIELLA

BARICKSA ÉS MEKELE

**EGY KÉTNyelvű, KORTÁRS MESEREGÉNY FIKCIONALIZÁLT
AUTOBIOGRAFIKUS TERÉNEK ÍRÓI NEVEI**

Kivonat

A tanulmány egy magyar–szlovák kétnyelvű, kortárs meseregény írói neveinek vizsgálatával foglalkozik. A kutatási korpuszba a kötetben szereplő névválasztás által besorolt és névteremtés útján alkotott írói nevek (szereplőnevek, helynevek, nemzetnevek) tartoznak. A névanyag vizsgálata az írói nevek motivációjára és a név jelentésére összpontosít. A kétnyelvű korpusz vizsgálata a kiadvány keletkezéstörténetét figyelembe véve a magyar névanyag elemzéséből indul ki, és ehhez viszonyítja a szlovák nyelvű névfordítást. A korpusz érdekessége, hogy az antroponimák mellett fiktív neveket is tartalmaz, melyek geográfiai és etnikai utalásokat rejtenek magukban. A névelemzés kitér a névalkotási módszerek sokszínűségére, valamint felhívja a figyelmet ezek identitáskonstruáló funkciójára is.

Kulcsszavak: kétnyelvű meseregény, írói név, antroponima, fiktív nemzeti név és helynév

1. Bevezetés

Marosz Diána és Lucia Molnár Satinská *Benőke és Hanga. A kétnyelvű testvérek. Benőke a Hanga. Dvojjažiční súrodenci* című, 2021-ben megjelent, autobiografikus ihletésű, fikcionalizált gyerekkönyve egyedi kezdeményezés a kortárs magyar és szlovák nyelvű gyerekirodalmi könyvpiacra. A kötet különlegessége – ahogy a kiadvány címe is jelzi – abban található, hogy egy multilingvális gyerekkönyvről van szó, amelyben magyar és szlovák nyelven, duplikálva szerepel ugyanaz a szövegtartalom (Petres Csizmadia 2024). A kötet Előszava elárulja (Cs. Liszka 2021: 6–7), hogy a kétnyelvű szövegfolyam fordítás révén született meg, a keletkezés sorrendje szempontjából elsőbbséget élvező, Marosz Diána által magyarul megírt narratívát Lucia Molnár Satinská ültette át szlovák nyelvre. A multilingválisan közölt szövegfolyam nyelvi egyenrangúsítását szolgálja a tartalomtöbbszörözés tipográfiai elrendezése, mivel párhuzamosan, oldalpáronként váltott nyelven olvashatók az epizódok: a páratlan oldalakon a magyar nyelvű szövegfolyam, a páros oldalakon pedig annak szlovák nyelvű fordítása szerepel.

A kétnyelvűség nemcsak nyelvi, hanem tematikai szinten is megjelenik a kiadványban, a gyerektörténet-füzér (Komáromi 1999: 226; Petres Csizmadia 2021: 55–6) ugyanis egy egynyelvű közegben élő, magyar–szlovák – a gyerekkönyv fikcionalizált autobiografikus szövegtere értelmében *mekele* és *baricska* – nyelven beszélő család hétköznapijait mutatja be. Bár a kétnyelvű családot a kulturális és nyelvi sokszínűség értékalapú, transzkulturális megközelítése (Németh 2018: 10) jellemzi, a szereplőket folyamatos kihívás elé állítja, hogy monolingvális és -kulturális környezetben élnek a mindennapjaikat. A kötet ugyanakkor úgy viszi színre a kétnyelvűség és kétkultúrájúság témáját, hogy a fókuszba állított, nyelvi, etnikai és kulturális szempontból vegyes család mikrotörténeteinek elbeszélése során igyekszik kikerülni a nemzetek együttélésével járó negatív konnotációk előhívását. Ezt elsősorban egyedi alkotású szereplőnevek, helynevek és nemzetnevek létrehozásával, a cselekmény fikcionalizált autobiografikus térbe és kontextusba helyezésével éri el.

Tanulmányomban a kötetnek ezt a rendkívül változatos, frappáns, egyedi alkotású írói névanyagát vizsgálom meg. Az elemzésre szánt korpusz érdekessége, hogy a kiadvány multilingvális jellegéből adódóan kétféle nyelven, magyarul és szlovákul létrehozott névanyagot foglal magába. A szereplő-, hely- és nemzetnevek vizsgálata során ugyanakkor figyelembe kell venni, hogy a kétnyelvűen közreadott névanyag két író névuniverzumához tartozik, és a szlovák nyelvű korpusz a magyar írói névvilág fordításának eredményeképpen, a **névválasztás és névteremtés** (Vácziné Takács 2018: 33) más és más módszereit (például a magyar népmesei tulajdonnevek hagyományait, vö. Marosi 1981; Balázs 1983; Balázs–Várkonyi 1987; Balázs–Barati–Wolosz 1989) felhasználva keletkezett. (A témához lásd meg: Balázs 2023; Dede 2024; Tuba 2025; Villányi 2025).

A kétnyelvű névanyag másik kuriózuma, hogy a névválasztások érzékenyen reagálnak a kiadvány témájára, és a metaforizálás eszközeivel élve a közvetlen referenciális azonosítás helyett a mesevilág timeless-nameless univerzumába (Martinkó 1971: 274–8) ültetik át az eseményeket. Ez egyrészt a szöveg fókuszát alkotó kérdések univerzális kiterjesztésére, a direkt aktualizálás elkerülésére kínál lehetőséget, másrészt fel akarja oldozni az egyébként problémamentesen dekódolható referenciális vonatkozások terhe alól a befogadót, és el akarja hárítani az etnikai sztereotípiák újragenerálásának lehetőségét.

A leírtak fényében a tanulmány célja a magyar és szlovák írói névanyag komparatív bemutatása, a fikciósított névanyag szemantikai jellegű vizsgálá-

lata, a névadás motivációjának a feltérképezése, valamint az írói nevekhez fűződő attitűdök felgöngyölítése.

2. Az írói nevek korpuszának körülhatárolása a vizsgált kötetben

A Marosz–Molnár Slatinská-kötet névanyagvizsgálatának megkezdése előtt szeretném leszögezni, milyen jelentésben és milyen szempontból használom az **írói név** fogalmát, és a kötetben belül milyen típusú neveket tartok írói névnek. A fogalom pontosításához Kovalovszky Miklós és Vácziné Takács Edit irodalmi névvizsgálattal foglalkozó írásaiból indulok ki, mivel mindkét kutató elmélete a téma megalapozó jellegű kutatását foglalja magába. Az irodalmi névadáskutatás egyik első, jelentős magyar kutatója, Kovalovszky Miklós a szépirodalmi művekben található nevek korpuszát a szereplők nevére szűkíti, és kutatásában a szereplőnév és az azt viselő karakter kapcsolatának vizsgálatát, a névadás motivációjának feltárását állítja előtérbe. Kovalovszky kutatásának egyik kiinduló kérdése így hangzik: „Vajjon [sic!] tudatos munka-e az irodalmi névadás, érzi-e fontosságát az író, elmélkedik-e a név megválasztásáról, hangzásáról, jelentéséről, jellemző erejéről, a hős és a név összeilléséről?” (Kovalovszky 1933/1992: 505) Vácziné Takács Edit szélesebb értelemben foglalkozik az irodalmi névadás kérdéskörével, s a szereplőnévvizsgálat helyett a tulajdonnevek és tulajdonnévi szerepet hordozó nevek vizsgálatára összpontosít. Hogy elkerülje a tulajdonnév definiálásával kapcsolatos dilemmákat, így fogalmaz: „az írói névadás során nem tulajdonneveket vizsgálunk, hanem minden nyelvi elemet, amely tulajdonnévi szerepben van” (Vácziné Takács 2018: 33). Ez azt jelenti, hogy a szereplőnevek iránti érdeklődését kiterjeszti az irodalmi szövegben előforduló valamennyi, tulajdonnévi értelemben felfogható névre is – például a helynevekre is. Vácziné írói névnek tartja az összes, „író által tudatosan vagy ösztönösen, meghatározott céllal teremtett, választott vagy alkalmazott” (Vácziné Takács 2018: 33), szépirodalmi műben előforduló nevet. Kovalovszky és Vácziné – valamint számos további, irodalmi névadással foglalkozó kutató, pl. Slíz Mariann¹ – elméletének közös pontja az alkotói tudatosság kidomborításában, a tudatos névadás motivációjának vizsgálatában található, azonban Vácziné szélesebb névkorpuszt von az írói név fogalmi körébe.

Az ő megközelítése jól alkalmazható a mesealapú műfajokra (Petres Csizmadia 2022a: 36–42), ezáltal az elemzésre választott Marosz–Molnár

¹ Slíz Mariann a névalkotási folyamat tudatosságára hívja fel a figyelmet, nyelvi szignáloknak nevezi az írói neveket, melyek hangalakjuk és – elrejtett vagy világosan feltárulkozó – jelentésük révén befolyásolják az értelmezési munkálatokat is (Slíz 2014: 218).

Slatinská-kötetre is, mivel ez a műfajcsalád archetipizáló és univerzalizáló sajátosságából kifolyólag (von Franz 1992; von Franz 1998; Boldizsár 2010) szívesen alkalmaz nemtulajdonnév formájú, de tulajdonnév-értékű, névszerűen hangzó elemeket (Papp 1995: 48) vagy névhelyettesítőket (G. Papp 2007: 83) – ilyen funkciót tölt be például a szereplők esetében a szegény legény, a farkas, a helynevek kapcsán az erdő, a palota kifejezés. A kortárs mesealapú műfajokra, az irodalmi mesékre és a meseregényekre emellett különösen jellemző, hogy a névanyag összeállítását erősen befolyásolják a műfaj potenciális befogadóinak, a gyerekeknek az elvárásai, a játékoság-humorosság iránti igényük (G. Papp 2007: 83; Papp 2008: 26–34; Petres Csizmadia 2024: 28–33). Ez a sajátosság megjelenik a Marosz–Molnár Slatinská-kötet írói névvilágában is, ahol a szereplő- és helynevek mellett külön figyelmet érdemelnek a fikcionalizált autobiografikus térbe helyezett, referenciális vonatkozásokkal rendelkező, játékos-humoros színezetű nemzetnevek és nyelvnevek, melyek az írói fantázia termékeiként, az események és karakterek értelmezését befolyásoló teremtet nevekként funkcionálnak. Tanulmányomban ezért ezeket a neveket is írói névnek tartom, és a következő elemeket vonom a névvizsgálat körébe: a kötetben színre lépő **szereplők neveit**, a **nemzet-/nyelvneveket**, valamint a **helyneveket**.

3. A szereplőnevek vizsgálata

Az irodalmi névadás motivációjának kutatása során első lépésben a kötetben fellelhető szereplőneveket vizsgálom meg, mivel ezek a legtipikusabb és legtöbbet vizsgált típusai az írói neveknek. A szereplők névanyagának rendszerezése során a mesei nevek névadási indítékait vizsgáló kutatók írásai-ból indulok ki – Marosi (1981), Balázs és munkatársai (1983, 1987, 1989), Voigt Vilmos (1985, 2014), Bauko János (2005), Papp Ágnes Klára (1995), G. Papp Katalin (2007) –, melyek a következő névadási típusokat sorolják a mesék névkorpuszába: közismert valódi személynevek, melyek a keletkezés idején jellegzetesnek, szélesen elterjedtnek minősülnek; beszélő- vagy leíró nevek; speciális mesei nevek vagy fantázianevek; személyneveket háttérbe szorító kategórianevek; átmeneti típusú nevek. Mivel a vizsgált kötet meseregény, és szándékoltan törekszik a szereplők – ezáltal az őket jelölő névanyag – individualizálására (Petres Csizmadia–Bárczi 2021: 168), ezért a vizsgált kötet névanyagában is adaptált módon, az alkotói kreativitás egyéni megnyilvánulása szerint jelennek meg ezek a névtípusok.

A Marosz–Molnár Slatinská-kötet szereplőneveire alapvetően jellemző, hogy találunk közöttük egy- és többelnevezteket is. Az egyelnevezteket

nagy része formailag diminutív alakban szerepel – ilyen például a magyar változatban a *Zoli*, a szlovák verzióban az *Ivanka*, a többbelemű nevek érdekessége pedig, hogy a vezetéknév és az utónév összekapcsolása helyett névkiegészítő elemeket tartalmaznak – ilyen például a magyar nyelvű szövegfolyambeli *Zoltán bácsi*, a szlovák szövegváltozatban pedig a *pani Tünde* (magyarul: 'Tünde néni'). A becéző formák és névkiegészítő elemek használata Voigt Vilmos szerint a potenciális célközönség, a gyerekbefogadók elvárásaira reagál, a gyerekek névhasználati szokásaihoz történő igazodás szándékát tükrözi (Voigt 1985: 123).

A kötet szereplőnevei az antroponimák és a kategórianevek kategóriájába tartoznak. Minden névtípus további alcsoportokra bomlik, más és más névadási indítékot tükrözve. A szereplőnévanyag érdekessége, hogy a magyar és a szlovák nyelvű szövegváltozatban ugyanannak a karakternek a megnevezése egymástól eltérő funkciót is betölthet, ezért különböző névtípusokba is sorolhatók. A névelemzés során a magyar névrendszerezésből indulok ki, így a szlovák nyelvű szövegfolyamban található szereplőnevek funkcióját ehhez képest ismertetem.

3.1. Az antroponimák vizsgálata

A karakterek névanyagát az antroponimák (Bauko 2005: 102), vagyis a **valódi személynevek** uralják. Ezek között találunk hétköznapi nevet és rendkívüli nevet, melyek megjelenhetnek hivatalos vagy becéző névformában is. Vácziné íróinév-rendszerezése szerint az antroponimák névválasztás útján kerülnek egy irodalmi mű névkorpuszába (Vácziné 2018: 23). A vizsgált korpusz magyar és szlovák nyelvű, valódi személyneveire általánosan jellemző, hogy tudatos névválasztás útján kerülnek a névanyagba és – Hoffmann István *A név és identitás* című, a tulajdonnév önazonosság-tudattal való összefüggését vizsgáló tanulmányát adaptálva (Hoffmann 2010) – nemzeti identitás-jelölő funkcióval rendelkeznek: minden szereplő olyan nyelvű névformát visel, amely kifejezi a nemzetiségét is. Ezt a névforma írásmódja is tükrözi: a magyar (*mekele*) nemzetiségű szereplő neve mindkét nyelvű szövegfolyamban magyar fonémákkal, a szlovák (*baricska*) nemzetiségű szereplő neve pedig szlovák fonémák segítségével kerül lejegyzésre. Ilyen például a *Zuzka* és a *Zsófi* valódi személynév. A kétnyelvű kötet antroponimáinak érdekessége tehát, hogy mindkét nyelvű változatban egyféle névformában, fordítás nélküli reáliaként szerepelnek, és ezáltal világosan jelzik a névviselő nemzeti identitását.

A valódi személynevek vizsgálatát a **rendkívüli vagy különös nevek** elemzésével kezdem, mivel a címadó szereplők ilyen típusú antroponimát

viselnek. Kovalovszky azokat a személynéveket nevezi különös neveknek, amelyek szuggesztív hatások következtében keletkeznek, és rendkívüli hangzásukkal valamilyen sajátos hangulatot, asszociációt, érzést kívánnak kiváltani a befogadóban (Kovalovszky 1933/1992: 518). Egy szövegvilágon belül azokat az antroponimákat tartjuk rendkívüli neveknek, amelyek ugyan léteznek a referenciális valóságban, azonban a megírás jelenében nem követik a névadási szokásokat, sőt attól markánsan eltérnek, egzotikusnak hatnak. Ez a másság felhívó funkciót nyer, egyben távolságkeltő hatást is gyakorolhat, és a befogadóban az idegenség érzetét keltheti (Petres Csizmadia 2022b: 70). A Marosz–Molnár Slatinská-kötet antroponimáinak tudatos választásáról tanúskodik, hogy a címadó szereplők, *Benőke* és *Hanga* **rendkívüli nevet** viselnek, melyek mind a magyar, mind a szlovák nyelvű történetfolyamban a tipikustól eltérőnek számítanak, és a szokatlanság benyomását keltik. Bauko János *Kétnyelvűség és keresztnévhasználat. Magyar–szlovák keresztnévkönyv* (Bauko 2024: 62) című szótára szerint a diminutív formában szereplő *Benőke* magyar eredetű név, a Benedek és a Benjámin név -ő kicsinyítő képzős rövidülése, melynek nincs szlovák névmegfelelője. A *Hanga* szintén magyar eredetű utónév, a hanga növényfajta nevéből származik, és a *Benő*höz hasonlóan nem létezik szlovák névmegfelelője (Bauko 2024: 208). A magyar keresztnévek tára szerint mind a *Benő*, mind a *Hanga* a ritkán adott utónevek közé tartozik (URL1). A címadó szereplők tehát olyan, kizárólag a magyar nyelvű utónévtárban szereplő neveket viselnek, amelyek a magyar nyelvű szövegfolyam kontextusában is rendkívülinek, szokatlannak számítanak, mivel eltérnek a 21. század eleji névválasztási szokásoktól. A névválasztás indítékának érdekessége, hogy a címadó szereplők antroponimáinak választása identitásjelölő funkcióval bír, amely a szülők tudatos döntését tükrözi, akik szlovák nyelvi-kulturális környezetben, de magyar nevet viselő, kétnyelvű gyerekeket kívánnak nevelni. Ezt a szándékot a szöveg közvetlenül is elárulja: „Benőké, neked mekele neved van – válaszolta Anya –, Apával úgy egyeztünk meg, hogy anyukád után neked mekele lesz a nemzetiséged és a neved is” (Marosz–Molnár Satinská 2021: 28). A *Hanga* név ugyanilyen szándékkal került választásra, és szintén a név viselőjének nemzeti identitását jelöli. A névválasztás motivációján túl a szövegfolyam azt is elárulja, milyen attitűddel rendelkeznek az utónevükhöz a magyar nyelvű nevet viselő, szlovák környezetben élő szereplők. Benőkére az elutasító magatartásmód jellemző, aki számonkéri a szülein a rendkívüli név választását, és szívesebben viselne egy olyan hétköznapi nevet, amely a nyilvános szférát uraló szlovák nyelvi-kulturális környezetében szokványosnak bizonyulna: „– Miért adtatok nekem ilyen hülye nevet? – jött haza egyik nap Benőke az iskolából. – Minden

gyereknek normális baricska neve van az osztályban, csak nekem ilyen fura” (Marosz–Molnár Satinská 2021: 28). A kisfiú számára a névválasztás rendkívülisége, az ezzel járó másság megélése nehézségeket okoz a környezetbe való beilleszkedés során, és a szokatlanságot negatív életeseményként éli meg. A magyar utónévtől való idegenkedés hátterében az a tapasztalat húzódik meg, hogy ugyan a magánszférában a szülők kétnyelvűnek és kétkultúrájúnak neveik Benőket, a nyilvános szféra nyelvi-kulturális közege miatt dominánsabbá válik a fiú szlovák identitása. Hanga identitását a kiegyensúlyozott kétnyelvűség jellemzi (Navracscics 2010: 89), amiről a nevéhez való pozitív attitűdje is tanúskodik: „Ő Benőkével ellentétben nem szégyellte, hogy mekeléül is tud, sőt büszke volt a mekele nevére is, amilyen senki másnak nem volt az egész iskolában” (Marosz–Molnár Satinská 2021: 46). Hanga a rendkívüli név viselése miatti elkülönbözödést, többségtől való eltérést pozitív értelemben fogja fel, és az egyediséget értéként éli meg.

A meseregény szlovák nyelvű változatában a szlovák utónévtár számára ismeretlen szereplőnevek választása a névviselők rendhagyóságát domborítja ki, ami az egynyelvű, szlovák közegben a címszereplők másik kultúrához való tartozására irányítja a figyelmet. A rendkívüli nevek választása a szlovák szövegfolyamban ezáltal nem az egyediség pozitív konnotációit emeli ki, hanem a másság elidegenítő hatását nyomatékosítja. Különösen igaz ez a szlovák fonéma-rendszer-től eltérő *Benőke* névformára, amely felerősíti a névviselő saját neve iránti elutasító magatartásmódját.

A rendkívüli nevek mellett számos **hétköznapi név**vel is találkozunk a kötetben. Azokat az antroponimákat tartjuk hétköznapi neveknek, amelyek a szövegvilágon túli, referenciális valóság mindennapos személynévanyagát is képezhetik. A névadás motivációja alapján azok a szereplők nyernek hétköznapi nevet, akiket a szöveg egyszerű, mindennapi karakterként kíván ábrázolni. A mesealapú szövegekben az átlagosságot sugalló hétköznapi név választása a karakter bárkijellegét, univerzalitását emeli ki, a szokványosság benyomását kívánja kelteni, melynek az a funkciója, hogy a befogadó könnyen tudjon azonosulni a szereplővel, és nem fantasztikus szereplőként helyezze el az értelmezői világában (G. Papp 2007: 82).

A magyar nyelvű szövegfolyamban az egyelemű, hivatalos névformában közölt, hétköznapi nevek közé sorolhatjuk a *Cecília* nevet, melyet a történet-sor fókuszában álló családban a legkisebb gyerek visel. A névválasztás sajátossága, hogy a latin eredetű Cecília név (Bauko 2024: 180) mind a magyar, mind a szlovák utónevek között ugyanabban a névformában létezik. A szöveg ezúttal is tematizálja a tudatos névválasztást, ám a címadó szereplők nemzeti identitását jelölő névválasztásával ellentétben itt a névválasztás

identitásközvetítő funkcióját domborítja ki. A kétnyelvű szülők szándékosan választanak a harmadik gyereküknek mindkét nemzet névadási szokásához igazodó, nemzeti identitást nem tükröző személynevet: „[A szülők] úgy határoztak, ezúttal olyan nevet választanak, amelyet mekeléül és baricskául is ugyanúgy írnak és ejtenek ki” (Marosz–Molnár Satinská 2021: 54). A szlovák névadási szokásokat tekintve a Cecília név átmenetet képez a hétköznapi és a rendkívüli nevek között, mivel ez a névválasztás nem követi a szlovák névadásdivatot. A fonémasor és eredet tekintetében semleges utónév választása azonban a kétkultúrájú család fontos változásáról tanúskodik: az egynyelvű környezetben élő szülők a harmadik gyerekük számára már egy, a nyilvános szférába való zökkenőmentes(ebb) beilleszkedést segítő utónevet választanak. A névválasztás itt inkább az elfogadásról, a másik kultúra felé nyitásról árulkodik, ami a szélesebb család számára is a közelítés gesztusaként értelmezhető: „Végre mindenki meg volt elégedve, a mekele és a baricska rokonok is, nem úgy, mint az első két gyerek névválasztásánál” (Marosz–Molnár Satinská 2021: 56).

A magyar névadási szokásokat tekintve hétköznapiinak, a szlovák névadási szokások szempontjából rendkívüli névnek minősül a hivatalos névformát viselő mellékszereplő, *Ákos* neve. A török eredetű, de régi magyar nevek között rögzült, ám szlovák névmegfelelő nélküli *Ákos* (Bauko 2024: 48) antroponima egy olyan szereplő neve, aki egynyelvű magyar környezetből érkező cserediák, és aki nyelvtanulási céllal néhány hetet tölt a kétnyelvű család lakóhelyén, szlovák nyelvű közegben. A névválasztás motivációjának hátterében ezúttal is a szereplő nemzetiségének a kifejezése áll. A szlovák befogadók számára ismeretlen hétköznapi név választása a másság, az idegenség kifejezőjévé válik a szövegfolyamban. A névválasztás világosan tükrözi a tipikusan magyar hétköznapi nevet viselő mellékszereplő helyzetét: a magyar névforma szlovák szövegfolyamba emelése metaforikus úton kifejezi a szereplő nyelvi-kulturális környezetbeli idegenségét, másságát.

A hétköznapi nevek között szerepelnek becenevek is, amelyek a személyesség, ismerősség, közvetlenség benyomását keltik, valamint a gyerek olvasó és a szereplők közti életkorbeli eltérés, valamint a kulturális távolság csökkentésére szolgálnak. A magyar nyelvű szövegfolyamban többnyire az -i képzős becéző névformával találkozunk, ilyen a *Zsófi*, *Dóri*, *Cili*, *Zoli*, *Cili*. Mivel ezek a névformák a magyar becenévképzési szokásokat tükrözik, az ugyanilyen névformában szereplő szlovák nyelvű szövegváltozatban a név hordozójának nemzeti identitására utalnak. Ugyanez állapítható meg a szlovák becenevet viselő szereplőkről is: a szlovák becenévképzési szokásokat követő *Miro*, *Zuzka*, *Ivanka* név idegenként hat a magyar nyelvű szövegfolyamban, és pontosan kijelöli az adott szereplő nemzeti identitását.

A becéző formulák közé sorolhatjuk a néni, bácsi szólítóneveket is, amelyek Páji Gréta szerint (Páji 2018: 35) a mesealapú művekben a gyermeki perspektívából történő narrációra, a familiaritás, játékoság és bizalmasság kidomborítására irányítják a figyelmet. A névkiegészítő elemet tartalmazó nevek közé elsősorban a gyerekeket tanító pedagógusok nevei tartoznak: a magyar szövegfolyamban ilyen a *Hilda néni*, *Zita néni*, *Zoltán bácsi*, *Huba bácsi*, *Rudi bácsi*, *Tünde néni*, *Lilla néni*, *Marcsi néni* antroponima. A szlovák nyelvű szövegváltozatban a néni, bácsi szólítónevek többféle szinonima segítségével kerülnek kifejezésre, melyek hol a magyar változat szó szerinti fordításában szerepelnek – *teta Hilda* (magyarul: Hilda néni), *pani Zita* (magyarul: Zita néni), *pani Tünde* (magyarul: Tünde néni), *pani Lilla* (magyarul: Lilla néni), *pani Marcsi* (magyarul: Marcsi néni) –, hol leszűkítik a szólítónév jelentését, pontosítják annak funkcióját: *pani učiteľka Zita* (magyarul: Zita tanító néni), *pán učiteľ Zoltán* (magyarul: Zoltán tanító bácsi), *pán učiteľ Huba* (magyarul: Huba tanító bácsi), *pán učiteľ Rudi* (magyarul: Rudi tanító bácsi). Ahogy a *Zita néni* fordításában látható, a szlovák szövegfolyamban esetenként kétféle változatban is olvasható ugyanannak a személynek a megnevezése.

3.2. A kategórianévek vizsgálata

A kategórianévek vagy köznévi névhelyettesítők (Bauko 2005: 103) háttérbe szorítják a személynevet, és rámutató funkcióval rendelkeznek (Papp 1995: 47). A kategórianév esetében a névválasztás a viselőre való közvetlen utalásként szolgál, mivel a karakter magában hordozza a nevével járó funkciókat, feladatokat, tulajdonságokat. A népmesék világában a kategórianévek mesei szerepkörökhöz kapcsolódó típusszereplőket takarnak – ilyen például a *legkisebb fiú* megnevezés (G. Papp 2007: 83). Papp Ágnes Klára felhívja a figyelmet arra, hogy a mesei szövegek világában az ilyen típusú nevek gyakran az átmeneti típusú nevek közé tartoznak, mivel számos esetben nehezen dönthető el, hogy identifikáló funkciójú névvel vagy köznévvvel van dolgunk – ilyen nevet visel például a *róka* vagy a *táltos* (Papp 1995: 49–51).

A Marosz–Molnár Satinská-kötet névanyagában a gyerekeket nevelő családtagok viselnek köznévi jellegű, ám tulajdonnévfunkcióval felruházott kategórianévet: a magyar szövegfolyamban ilyen az *Apa*, *Anya*, *Nagyi* és *Dédi* név. Valamennyi kategórianév becézett formában, egyelemű névként szerepel, és egy konkrét személynevet helyettesít, vagyis tulajdonnévi funkciót nyer. Az egyedítés szándékát tükrözi a nagy kezdőbetűs írásmód és a névforma egyetlen adott személyre történő alkalmazása. Az *Apa*, *Anya*, *Nagyi* és *Dédi* nevet viselő szereplők nem is rendelkeznek hétköznapi névvel. A felnőtt csa-

ládtagok személynévhiánya az elbeszélés gyermeki perspektívájának felerősítését szolgálja, és az események középpontjába állított Benőke és Hanga általi megszólításokra szűkíti le a megnevezésüket. Az édesanya, édesapa, nagymama és dédnagymama becézett névformájának választása tükrözi a viselője családon belüli státuszát, a főszereplő gyerekek életében betöltött szerepét, a hozzájuk fűződő viszonyukat, és a familiáris megszólítás intimitását, kedveskedő jellegét, a névrövidítés útján létrehozott becézés keltette pozitív konnotációkat tükrözi. A családtagok viselte kategórianévek érdekessége, hogy míg az *Anya*, *Apa* és *Dédi* kategórianév kizárólag ebben a névformában szerepel a kötetben, a *Nagyi* megszólítás mellett a *nagymama* névformával is találkozunk. A *Nagyi* kategórianév szűkítő jelentésű, identifikáló funkcióval bír, mivel a szövegfolyamban szereplő két nagymama közül minden esetben a magyar (*mekele*) nagymamára vonatkozik, a *nagymama* kategórianév pedig hol a magyar (*mekele*), hol a szlovák (*baricska*) nagyszülőt jelöli – a megnevezés általánosító jellegéről tanúskodik a megnevezés kisbetűs írásmódja is. A *nagymama* névforma használatakor minden esetben körülírással, kiegészítő kommentárral pontosítja a szöveg, melyik nagyszülőre gondol – ilyen például a „városban lakó nagymama” (Marosz–Molnár Satinská 2021: 56) formula használata.

A szlovák nyelvű változat szintén kategórianév segítségével nevezi meg a családtagokat, azonban a korábbi névkölcsönzéstől eltérően itt a köznévi jellegű kategórianévek szó szerinti fordítás útján kerültek a szlovák változatba, és a névforma kialakításának módszere is némileg eltér a magyar változattól. Tipográfiai szempontból látványos különbség, hogy a négy szereplőnév kisbetűs írásmóddal kerül lejegyzésre: az *Anya* névforma szlovák nyelvű változata *mama*, *mami* (magyarul: anya, anyu), az *Apa* ekvivalense *ocko* (magyarul: apu), a *Nagyi* névforma fordítása *stará mama* (magyarul: nagymama), a *Dédi* pedig *prababka* (magyarul: dédnagymama) néven szerepel. A kisbetűs írásmód ellenére a szereplőnevek – a magyar nyelvű változathoz hasonlóan – magukon viselik a rámutató funkciót, egyedítő jelleget, hiszen egy-egy konkrét karakter szereplőneveként funkcionálnak, azonban a tulajdonnévi hatáskeltéstől megfosztják a névformákat. A szlovák nyelv sajátosságaiból adódik, hogy a családtagokat megnevező kategórianévek standard formában is becéző hatást keltenek, mivel a köznyelvi változatukban is eleve kicsinyítő képzőt tartalmaznak (pl. *prababka*). Ezáltal csupán a *matka* és *otec* névforma becéző változatával, a szótagkettőzést tartalmazó *mama*, valamint a kicsinyítőképzős *mami*, *ocko* változattal találkozunk a szövegfolyamban. Az édesanya szlovák változatú megnevezése két szinonimával történik: az elbeszélő *mama* kifejezést használ, a gyerekszereplők viszont *mami* néven illetik őt. Ez utóbbi név-

változat a kettős becézésnek köszönhetően kedveskedőbb, bensőségebb megszólítás hatását kelti.

4. A fiktív nemzetnevek és helynevek vizsgálata

A vizsgálatra választott korpusz egyedisége abban található, hogy míg a szereplőket valódi személynevekkel és kategórianevekkel ruházza fel, a referenciális dekódolás kényszerét azzal kívánja elkerülni, hogy az eseményeket egy fikcionalizált autobiografikus térbe helyezi át, melyet fiktív írói nevekkel nevez meg. Az időbeli, geográfiai és nemzetiségi lehorgonyzás elkerülése céljából egy alternatív univerzumot hoz létre, és egy másik, fantázianyelven megalkotott, lehetséges világba ülteti át az autobiografikus eseményeket, az identitásra utaló fogalmakat és a földrajzilag pontosan lokalizálható helyszíneket. Ezt a valóság és fikció közti folyamatos oszcillálást leginkább az írói fantázia által **teremtett fiktív nemzetnevek és helynevek** tükrözik, melyeket a fikciósítás eszközeivel elrejt, titkosít a szövegfolyam – ugyanakkor egy, a kötet végén szereplő „mekele–magyar szótár” és „krumplácko–slovenský slovník” (baricska–szlovák szótár) segítségével megadja a kódolás feloldásának kulcsát is. Ez a titkosítás a névtabu nyelvi démonizálásba vetett hitét idézi meg, amely során a beszélők „homályos kifejezésekbe, különös szavakba, körülírásokba burkolják” (Hegedűs 1956: 101) a mondanivalójukat, és a referenciális nevek elfedésével a nacionalizmus konnotációit próbálják elkerülni. Ezeket az elrejtett, fiktív nemzetneveket és helyneveket az álnevek egy sajátos esetének tarthatjuk, amit Németh Zoltán nyelvi maszkosításnak tart (Németh 2014: 9), Bauko János pedig fedőnévnek nevez (Bauko 2012). Ahogy az álnevet választó szereplőt elrejt a neve, úgy ezek a fiktív nemzetnevek és helynevek mögé bújtatott denotátumok is elrejthetők az őket elkendőző névtest mögé.

4.1. Fiktív nemzetnevek a kötetben

Az elbeszélő alkotta fiktív névalkotás közül a legeredetibb megoldásokat a nemzetnevek kínálják. Ezek a valós nemzetnév névtestétől teljesen eltérő fonémasorból épülnek fel, amivel felerősítik az elrejtés, elfedés szándékát, és a referenciális vonatkoztatást jelentésbeli asszociációk révén teremtik meg. A névalkotás e módszere leginkább a motivált fantázianevek létrehozására emlékeztet, azonban míg a motivált fantázianévvel felruházott mesealakok jelleme a beszélőnevek segítségével azonosítható (Papp 1995: 48), a kötetben teremtett magyar és szlovák nyelvű fiktív nemzetnevek nem közvetlen

módon, hanem metaforizáció révén utalnak egy-egy nemzetkarakter vagy nyelvhasználathoz kapcsolódó impresszió kifejezésére. Ennek célja az adott nemzetről ismert etnikai sztereotípiák elkerülése, azonban a stilizálás esetenként akaratlanul is megidézi azokat, számos esetben pedig ironikus felhangot kölcsönöz a sztereotipizálás folyamatának. A kötet végén szereplő szótár alapján a következő nemzetneveket rejti el a szövegfolyam: magyar, szlovák, roma, török, szász/német, lengyel, kínai, amerikai – szlovákul: Maďar, Slovák, Róm, Turek, Sas/Nemec, poľský, čínsky, americký.

A magyar nyelvű szövegfolyamban szereplő fiktív nemzetnevek **jelentés- és hangzásasszociációk** révén keletkeznek. A két kiemelt státuszú nemzetnév, a magyar és a szlovák elfedéséhez állatmetaforákat hív segítségül az írói fantázia. A magyart helyettesítő *mekele* a magyar nyelvben jellemzően domináns pozíciót betöltő *e* magánhangzó gyakoriságára utal, és a magyar nyelvet mekegőnek tartó sztereotípiát építi a névtestbe. Erre a szövegfolyam is világosan utal, amikor a mekele nemzetiségű Benőket az osztálytársai csúfolják: „Mindenki tudja, hogy a mekelék hülyék. Mek, mek, mekele! Buta, mint a kecske!” (Marosz–Molnár Satinská 2021: 26). Az állatmetaforával létrehozott nemzetnév ezáltal ragadványnévvé performálódik, amely előhívja a fiktív nemzetnév jelentése mögött bújó negatív konnotációkat is.

A szlovák nemzetnevet elrejtő *baricska* névtestben szintén állatmetaforára és a szlovák nyelv morfológiai sajátosságainak megidézésére találunk. A *baricska* fiktív név egyrészt a bárány becéző formájaként értelmezhető, ami a szlovákok valamikori hegyvidéki pásztoréletmódjára utal, másrészt – a befogadó dekódolásától függően akár ironikus felhangot is kölcsönözve – a szlovák nyelvhasználatra jellemző, gyakran használt kicsinyítő képző (-čka, -ka) névtestbe építését idézi meg. Fontos megjegyeznünk, hogy mind a magyar, mind a szlovák nyelvben már létező, azonban mindkét nyelvben más-más jelentéssel bíró kifejezésről van szó: a *baricska* a magyar nyelv regionális nyelvváltozatában valódi tájszóként található meg, és Beke Ödön nyelvjárási gyűjteménye szerint ’termés’-t jelent² (Beke 1948: 36), a szlovák nyelvben pedig a *barička močiarna* egy nedves legelőkön élő mérgező növényt, mocsári kígyófüvet takar – a jelentésasszociáció itt is a pásztoréletmód elemeire vezethető vissza. A szlovák nemzet esetében is találkozunk a szövegfolyamban ragadványnévvvel, itt azonban nem a *baricska* névtest nyer negatív konnotációkat, hanem egy, a referenciális valóságban létező, szlovák nemzetre vonatkozó etnikai sztereotípiá kerül a szövegfolyamba: a drótos mint gyerekrabló képzelete. Az egyik jelenetben a magyarországi Dédi mesél a gye-

² Beke Ödön szerint a *baricska* tájszót Noszvajon használták, ami azért érdekes, mert Noszvaj az elbeszélések egyik helyszíneként szerepel a kötetben.

rekkoráról, amikor a szülei ezzel a fenyegetéssel próbálták engedelmességre bírni: „Vigyázz, elvisz a drótos!” (Marosz–Molnár Satinská 2021: 122). Ez a nemzeti sztereotípiá a nyelvi-etnikai idegenségre (Fülöpová 2014), a más-ság okozta félelemre vezethető vissza (Albrecht 2014: 191). A drótos etnikai ragadványnév szövegfolyamba építése elősegíti a *baricska* fiktív nemzetnév referenciális dekódolását.

A beszélt nyelv hangzásának (akár ironikus) sztereotipikus megidézését fedezhetjük fel a kínait rejtő *tinjin*, valamint a lengyelt fedő *psondzsus* névtestben, amely a kínai és a lengyel nyelv magyar befogadók általi hangzására utal. Játékos-humoros jelentésszociáció motiválja az amerikai nemzetnevet elfedő *tramcsi* fiktív nemzetnév megalkotását, amely a szlengből kölcsönzött amcsi és az államelnök Trump nevét vonja össze. A szász/német nemzetnevet takaró *gürner* a térségben jellegzetes Grün családnév anagrammaszerű felhasználásával helyettesíti. Szintén jelentésszociáción alapuló anagramma útján keletkezik a török nemzetnevet fedő *burtán* fiktív név, amely a török ruhaviseletre jellemző turbán kifejezés betűcseréi segítségével születik meg.

A szlovák nyelvű szövegfolyamban a nemzetnévadás indítékai között ugyanúgy megtaláljuk a jelentés- és hangzásasszociációk létrehozási szándékát, azonban a kötet fókuszában álló két nemzetnév itt nem állatmetaforák, hanem növénymetaforák felhasználásával keletkezik. A magyar nemzetnevet a szlovák változatban a *Feferóni* (magyarul: csípős paprika) névtest jelöli, ami etnikai sztereotípiát tartalmazó nemzetkarakteri színezetet kölcsönöz a fiktív nemzetnévnek, és a magyarok csípősségét, tűzről pattantságát fejezi ki: „...každý vie, že Fereróni sú sprostí. Štiplaví ako paprika!”³ (Marosz–Molnár Satinská 2021: 27). A szlovák nemzetnevet rejtő *Krumpláci* a krumpla (magyarul: burgonya) szóra vezethető vissza, és a névadás motivációjában a szlovákok burgonyatermesztő szokásai fedezhetők fel. A fordítás szempontjából érdekes jellegzetesség, hogy a többi fiktív nemzetnév a magyar szövegfolyamban használt névalkotási módszert követi: a kínait a magyar szövegváltozat *tinjinjé*hez hasonlóan a szlovák nyelvű verzió *chuanský* névvel helyettesíti, ami mindkét esetben a kínai nyelv hangzására utal, az amerikai mind a magyar, mind a szlovák változat a nemzetnevet (magyarul szlengben kifejezve: amcsi, szlovákul: americký) és az államelnök Trump nevét összevonó *tramcsinak*, *tramickýnek* nevezi, a szász/német nemzetnév a Grün családnévnek ugyanazt az anagrammáját teremti meg (a szlovákban a nemzetnevek nagybetűs írásmódját követve, *Gürner* alakváltozatban használva a fiktív nemzetnevet).

³ A tanulmányíró szó szerinti fordításában: Mindenki tudja, hogy a feferónok (‘magyarok’) hülyék. Csípősek, mint a paprika!

4.2. A kötetben található fiktív helynevek

A magyar szövegfolyamban szereplő fiktív helynevek létrehozását alapvetően kétféle elv működteti: egyrészt amennyiben a befogadók meseszövegként kívánják dekódolni a szövegfolyamot, szolgáljanak ezek a nevek a referenciálisan azonosítható valóság elkendőzésére, amennyiben pedig autobiografikus ihletésű olvasmányként dekódolják a művet, szolgáljanak a denotátum felfejthető azonosíthatóságára; másrészt humoros-zenei hangzásukkal és konnotációikkal elégítsék ki az elsődleges befogadók, a gyerekek varázsvilág utáni vágyát, játékoság iránti igényét (Lovász 2015: 42–7). Bényei Ágnes szerint a kitalált vagy fiktív helynevek egyik legjellemzőbb vonása az, hogy „ugyanazokat a jellegzetes formánsokat tartalmazzák, mint a valódiak” (Bényei 2012: 29), a másik fontos, stilisztikai sajátosságuk pedig az, hogy a dekódoló helynévként ismeri fel őket. A vizsgált korpusz fiktív helyneveire mindez igaz, az egyediségük azonban abban található, hogy ezek a névalkotások ugyan az írói fantázia termékei, mégis létezik denotátumuk, vagyis valós földrajzi helyekre utalnak. A valós és a fiktív helynév között világosan azonosítható a kapcsolódás: az írói világban teremtett helynevek a referenciálisan dekódolható helynevek morfológiai struktúrájának módosításaiként keletkeznek, melynek eredményeképpen a helynév fikciósított változata mintegy görbe tükröt tart a valós helynévnek. A vizsgált korpuszban szereplő fiktív helynevek tehát a valóságban létező helynevek függvényében keletkeznek és értelmeződnek.

Alapvetően háromféle fiktív helynevet találunk a kötetben: településnevet, országnevet és természeti tájnevet. Típustól függetlenül valamennyi fiktív helynév létrehozásában fontos szerepet játszik a szótest hangzása és a hasonló hangzás révén felidézett eredeti név játékos megidézése, a külső asszociáció alapján (Kovalovszky 1933/1992: 514) történő névteremtés, ami gyakran a gyermeknyelvre jellemző metatézis (Neuberger 2014: 44) jelenségét idézi meg, vagyis egy-egy betű vagy szótag felcserélésével artikulálódik. A gyereknyelvhasználat tükrözésén kívül felfigyelhetünk a névteremtés során használt poétikai eljárások alkalmazására is: a fiktív helynevek teremtésének ugyanis az ismétlés és a felcserélés lesz az alapja, az új nevek pedig a valóságban létező megfelelőinek a hasonló hangzáson alapuló rímpárjai, hasonló jelentésen alapuló változatai vagy anagrammái lesznek.

A valós helynévre rímelő fiktív nevek közé azok a teremtett helynevek tartoznak, amelyek az eredeti szótest fonémasorára és hangulatára emlékeztetnek. Ilyenkor szó szerint **rímalkotás** történik, mivel a fiktív helynév megőrzi a valós helynév magánhangzóit: a hasonló hangzás alapját a két helynév magánhangzóinak összecsengése alkotja, míg a teremtett név a mássalhang-

zókat fel-, illetve lecseréli. E névteremtés módszerére jellemző, hogy a névkezdő mássalhangzót minden esetben más fonéma helyettesíti. Így születik meg az asszonáncként funkcionáló *Derbély* és *Deresbár*, valamint a tiszta rím poétikájára épülő, konsonánsz hangzású *Böngyös* és a *Rulyói-sziklák* fiktív helynév. Az Erdély helyett szereplő *Derbély* helynévben egy szó eleji mássalhangzó-betoldást, valamint a szótest közepén egy mássalhangzócsereét figyelhetünk meg. A Segesvár helyett található *Deresbár* megnevezés megőrzi az eredeti változat összetettség-alakját, ám a tipikus településnév-jelölő -vár végződés helyett a hasonló hangzású -bár kifejezést építi a névtestbe. A Gyöngyöst fedő *Böngyös*, valamint a Szulyói-sziklák rejtő *Rulyói-sziklák* fiktív helynevek csupán a névkezdő mássalhangzókat cserélik le.

A rímhatás keltése mellett fontos névteremtő módszerként azonosítható az **anagrammák** készítése. Ezekben az esetekben a valós név betűinek felcserélésével születik meg a fiktív földrajzi név. Az anagramma alkotása során a magánhangzók jellemzően megőrzik a valós megnevezésbeli helyüket, az első és második mássalhangzó azonban felcseréli egymást: ezt találjuk a *Lozsna* (Zsolna), *Homács* (Mohács), *Rotockó* (Torockó) névtestekben, de ilyen benyomást ébresztenek az egynemű magánhangzókból álló *Ereg* (Eger), *Rapajd* (Parajd), *Rokond* (Korond) fiktív nevek is. Csupán a Noszvaj helyett szereplő *Vajszon* kifejezésben találkozunk a magánhangzók sorrendjének a felcserélésével. Az anagrammaképzés további jellemző vonása, hogy a szótaghatárokat feloldja, de szótagszerű elemeket variál a névtest kialakításakor. *Vajszon*, *Homács*, *Rapajd* és *Lozsna* esetében az eredeti helynév szótagcseréje mellett az egyik szótag inverz változata alkotja a névteremtés alapját.

A hasonló hangzáson alapuló fiktív helynévképzés mellett találkozunk **hasonló jelentésre** építő vagy jelentésszociáción alapuló névalkotási módszerrel is. Így születik a Békás-szorosból *Szőcskés-szoros*, Csikszere-dából *Gyíkbereda*, a Bükk hegységből *Kukk-hegység*. A *Szőcskés-szoros* és *Gyíkbereda* esetében a fiktív és valós név közti kapcsolódás alapját alapvetően az állatvilágbeli párhuzam alkotja, ugyanakkor ezekben az esetekben is fontos indítéka lesz a névadás játékosításának a hasonló, rímelő hangzás létrehozása. A Bükk–*Kukk* valós és fiktív helynévpár névadási motivációjának hátterében szintén a játékos, egybecsengő hangzást, valamint a – jelentésszociáció révén előhívott, fák közt élő – kakukk állatnév rövidítését fedezhetjük fel.

A földrajzi nevek között figyelmet érdemelnek az országnevek is, amelyek a valós országnevek névadásának módszertanát követve egy nemzetnév és az ország kifejezés összekapcsolásával keletkeznek. A vizsgált korpuszban ezek a nemzetnevek olyan fiktív nevek, melyek a hangzás szempontjából nem leplezik le a referenciális párjukat, csupán jelentésszociáció útján fedezhe-

tünk fel bennük névteremtési tudatosságot. Ennek köszönhetően a meseregénybeli országnevek a valós és fiktív helynév hibridizált változatait teremtik meg. A magyar nyelvű szövegfolyamban három ország kerül megnevezésre: a Magyarországot rejtő *Mekeleország* és annak történelmi névváltozata, a Nagy-Magyarországra utaló *Nagy-Mekeleország*, továbbá a Szlovákiát elfedő *Baricskaország*, valamint a Romániára utaló *Szurculumország*.

A szlovák nyelvű szövegfolyam fiktív helynévalkotása elsősorban a valós helynévhez hasonló hangzás megteremtését szorgalmazza, jelentésszociáció révén csupán egy helynevet alkot a korpuszban. A fentebb felsorolt névalkotási módszerek közül a konszonáns hangzásteremtésre és anagrammák létrehozására törekszik. A valós helynévre rímelő, **konszonáns hangzás megteremtése** a célja a következő fiktív helynevek megalkotásának: *Jáger*, *Rúľovské sklaly*, *Mečkemét*, *Böngyös*. A *Jáger* a magyar Eger helynév szlovák névmegfelelőjének, az Áger helynévnek betűkiegészítéssel, megtoldással kialakított változata. A másik három esetben a valós és fiktív helynév névkezdő mássalhangzójának a lecserélése figyelhető meg. A magyar valós helynév, Kecskemét konszonánsaként keletkezett *Mečkemét*, valamint a Gyöngyös alternatívjaként létrehozott *Böngyös* érdekessége, hogy a kötet végén szereplő szótárban a kifejezés feloldásaként csak magyar fonémasorral jelölt településnevet találunk, Kecskemétnek és Gyöngyösnek ugyanis nincs szlovák nyelvű névmegfelelője. A *Rúľovské skalý* (szlovákul: Súľovské skalý, magyarul: Szulyói-sziklák) pedig a magyar szövegfolyamban szereplő *Rulyói-sziklák* fiktív név alkotásának megoldását utánozza: a névkezdő mássalhangzót a szlovák változat is ugyanarra a fonémára cserélte le, mint amit a magyar szövegfolyam választott.

A valós helynévvel hasonló hangzás létrehozására, **asszonáncok** teremtésére törekednek a következő szlovák fiktív helynevek: *Miritea*, *Nosákovo*. A *Miritea* (magyar Torockó) névtest a szlovák valós helynév, a Rimetea egy fonémájának a megváltoztatásával születik meg. A *Nosákovo* fiktív helynév – szlovák valós helynévmegfelelő híján – pedig a magyar Noszvaj névváltozataként keletkezik egy tipikus szlovák településnévképző, az -ovo szóvégződés betoldásával.

A valós helynevek **anagrammáiként** értelmezhető szlovák fiktív helynevek esetében figyelemre méltó, hogy a magyar szövegfolyamban alkalmazott módszert követik: a magánhangzók megőrzik a valós helynévbeli, eredeti helyüket, míg az első és második mássalhangzó sorrendje felcserélődik. Ezt figyelhetjük meg a következő esetekben: *Ližina* (szlovákul: Žilina, magyarul: Zsolna), *Rocund* (szlovákul: Corund, magyarul: Korond), *Cibazský priesmyk* (szlovákul: Biczaský priesmyk, magyarul: Békás-szoros), *Gishisoara* (románul: Sighișoara, magyarul: Segesvár), *Rapajd* (szlovákul: Praid, magyarul:

Parajd). Ahogy a példákból is látszik, amennyiben egy helynévnek nem létezik szlovák nyelvű névmegfelelője, a fiktív helynév a valós helynév napjainkban használatos hivatalos névformájából alkot anagrammát úgy, hogy a fiktív helynév a szlovák fonéma-rendszer segítségével építi fel a névtestét: a fentebb kiemelt *Mečkemé*hez hasonlóan ezt láthatjuk a román településnévre rájátszó *Gishisoara* helynévben. A *Rapajd* fiktív név érdekessége, hogy a település történelmi, magyar nevének, a Parajdnak az anagrammáját eredményezi, és nem a hivatalos, román településnevet, a Praidot veszi a név létrehozásának alapjául. *Rapajd* és *Böngyös* esetében a szlovák fordítás átvette, kölcsönözte a magyar írói fiktív helynevet.

A valós és fiktív helynevek közti kapcsolódást a hasonló jelentés vagy jelentésasszociáció is létrehozhatja. Két esetben találunk erre példát a szlovák szöveg-folyamban: a magyar Csíkszereda szó szerinti fordítását fedezhetjük fel a *Pruhovaná Streda* fiktív névben, és a szó szerinti fordításból létrehozott szó-játékot találunk a Sedmohradsko (magyarul: Erdély) megnevezést helyettesítő *Trojhradsko* fiktív névben. A Sedmohradsko szó szerinti, magyar fordításban 'hétvárát', a *Trojhradsko* pedig 'háromvárát' jelent, vagyis a fiktív név a névtest első tagját hasonló funkciójú, de más jelentésű elemre cserélte.

Az országnevek a magyar nyelvű szöveg-folyamhoz hasonlóan a fiktív nemzetnevek kiegészítéseiből keletkeznek. A szlovák nyelv az országnevek képzésekor gyakran használja a -sko toldalékot: ezt a szóképzési módszert alkalmazza a Maďarsko (Magyarország) helyetti *Feferónsko* és a Rumunsko (Románia) helyetti *Murunsko*. A szlovák fordító leleményes névalkotási eljárásáról tanúskodik, hogy a Szlovákiát jelentő Slovensko helyett a *Krumpland* fiktív nevet teremti meg, amelyben a német országnévalkotási módszert, a *land* (ország, térség) szó betoldását figyelhetjük meg. Ez azért érdekes, mert a névtest konnotációi közé rejti a Szlovákiára jellemző többnyelvűséget és többkultúrát, felidézi az Osztrák–Magyar Monarchiához tartozás emlékét is.

5. Összegzés

Ahogy a fentiekben láthattuk, Marosz Diána és Lucia Molnár Satinská *Benőke és Hanga. A kétnyelvű testvérek. Benőke a Hanga. Dvojjažiční súrodenci* című, kétnyelvű kötete kiváló példa arra, hogy a kortárs gyermek-könyvek milyen kiemelt pozíciót biztosítanak a narratívájukban megjelenő névanyagoknak. Tanulmányomban olyan magyar és szlovák nyelvű írói nevek névadási indítékait vizsgáltam meg, amelyek névválasztás és névteremtés útján, az alkotói fantázia révén kerültek a szövegkorpuszba. A kutatás a szereplőnevek, helynevek és nemzetnevek vizsgálatára fókuszált. Az elemzés

rámutatott, hogy a szereplők egyrészt a referenciális valóságból kölcsönzött, köznévi jellegű, valódi nevek világából nyerték el a nevüket, és elsősorban antroponimákat, azon belül is hétköznapi neveket és különös neveket, másrészt egy- és többelemű kategórianevet viseltek. A szereplők névadási motivációjának érdekessége, hogy a névviseleket mindkét nyelvű szövegformában a nemzeti identitásukat tükröző antroponimákkal ruházták fel.

A fiktív nemzetnevek és helynevek névadási motivációinak feltérképezése során megállapíthatjuk, hogy ezek az írói nevek ugyan földrajzi-társadalmi denotátummal rendelkeznek, azonban a névtabu eljárásait kölcsönözve a referenciális valóság játékos-humoros elmaszkírozására, elrejtésére szolgálnak. A geográfiai és etnikai közvetlen azonosítás elkerülése érdekében az írói fantázia a névteremtés eszközei segítségével, jelentés- és hangzásaszociációk révén fiktív nemzet- és helyneveket hozott létre. A névteremtés az ismétlés és felcserélés poétikai eljárásait is kölcsönözte, melynek köszönhetően rímalkotással, anagrammák készítésével, fonémabetoldással születtek meg az írói nemzet- és helynevek. Ezek a megnevezések olyan frappánsra és plasztikusra sikerültek, hogy valójában nem is volna már szükség a kötet végén közzétett, fikcionalizált tulajdonnevek feloldására szolgáló „mekele–magyar szótár” (Marosz–Satinská 2021: 316) és „krumplácko–slovenský slovník” (Marosz–Satinská 2021: 317) mellékelésére.

Szakirodalom

- Albrecht, Corinna 2014. Idegen. In: Beller, Manfred – Leerssen, Joep (szerk.): *Imagológia: A nemzeti karakterek kulturális konstrukciói és irodalmi reprezentációi*. Válogatta, fordította és jegyzetekkel ellátta: Ajtony Zsuzsanna. Scientia Kiadó. Kolozsvár. 191–4.
- Balázs Géza 1983. *Tulajdonnevek a magyar népmesékben II*. Magyar Névtani Dolgozatok 30. ELTE Magyar Nyelvészeti Tanszékcsoport Névkutató Munkaközössége.
- Balázs Géza 2023. „Régi mácsaiassan megfésülve”. *Magyar Nyelvőr* 264–9. <https://doi.org/10.38143/Nyr.2023.2.264>
- Balázs Géza – Várkonyi Ildikó 1987. *Tulajdonnevek a magyar népmesékben III*. Magyar Névtani Dolgozatok 72. ELTE Magyar Nyelvészeti Tanszékcsoport Névkutató Munkaközössége.
- Balázs Géza – Barati Antónia – Robert Wolosz 1989. *Tulajdonnevek a magyar népmesékben IV*. Magyar Névtani Dolgozatok 80. ELTE Magyar Nyelvészeti Tanszékcsoport Névkutató Munkaközössége.
- Bauko János 2005. Beszélő ragadványnevek a magyar népmesékben. *Névtani Értesítő* 95–109.
- Bauko János 2012. Krycie mená na internete. In: Múcsková, Gabriela (ed.): *VARIA XX. Zborník príspevkov z XX. kolokvia mladých jazykovedcov (Častá-Papiernička*

- 24.–26. 11. 2010). Slovenská jazykovedná spoločnosť pri Jazykovednom ústave Ľudovíta Štúra SAV. Bratislava. 44–8.
- Bauko János 2024. *Kétnyelvűség és keresztnévhasználat. Magyar–szlovák keresztnévkönyv*. Magyar Tudományos Akadémia – Szlovákiai Magyar Akadémiai Tanács. Budapest.
- Beke Ödön 1948. Szókincs és néphagyomány. *Irodalomtörténeti Közlemények* 1: 19–41.
- Bényei Ágnes 2012. *Helynévképzés a magyarban*. Debreceni Egyetemi Kiadó. Debrecen.
- Boldizsár Ildikó 2010. *Meseterápia. Mesék a gyógyításban és a mindennapokban*. Magvető Kiadó. Budapest.
- Cs. Liszka Györgyi 2021. Előszó. In: Marosz Diána–Lucia Molnár Satinská: *Benőke és Hanga. A kétnyelvű testvérek. Benőke a Hanga. Dvojazyční súrodenci*. Illusztrálta: Marosz Diána. Vasárnap, Duel-Press. Pozsony. 6–9.
- Dede Éva 2024. Óperencia nyomában. E-nyelv Magazin. <https://e-nyelvmagazin.hu/2024/12/07/dede-eva-operencia-nyomaban/>
- von Franz, Marie-Louise 1992. *Női mesealakok*. ford. Bodrog Miklós. Európa Kiadó. Budapest.
- von Franz, Marie-Louise 1998. *Archetipusos minták a mesékben*. Ford. Szeljak György. Édesvíz Kiadó. Budapest.
- Fülöpová, Marta 2014. *Odvrávajúce obrazy. Vzájomná podoba Maďarov a Slovákov v slovenskej a maďarskej próze 19. storočia*. UK. Bratislava.
- Hegedűs Lajos 1956. Adalékok a nyelvi tabu és névmágia kérdéséhez. *Magyar Nyelvőr* 101–13.
- Hoffmann István 2010. Név és identitás. *Magyar Nyelvjárások* 48: 49–58.
- Komáromi Gabriella 1999. *Gyermekirodalom*. Helikon Kiadó. Budapest.
- Kovalovszky Miklós 1933/1992. Az irodalmi névadás. *Helikon* 38: 504–21.
- G. Papp Katalin 2007. Azonosságok és különbségek a magyar népmese és az irodalmi mese névadási szokásaiban. *Névtani Értesítő* 29: 151–159. <https://doi.org/10.29178/NevtErt.2007.12>
- Lovász Andrea 2015. *Felnőtt gyerekirodalom*. Cerkabella Kiadó. Budapest.
- Marosi Teréz 1981. *Tulajdonnevek a magyar népmesékben*. Magyar Névtani Dolgozatok 13. ELTE Magyar Nyelvészeti Tanszékcsoport Névkutató Munkaközössége, Budapest.
- Martinkó András 1971. A mese szócikke. In: Király István (főszerk.): *Világirodalmi lexikon, Mari–My, 8. kötet*. Akadémiai Kiadó. Budapest. 274–8.
- Navracsics Judit 2010. *Egyéni kétnyelvűség*. Szegedi Egyetemi Kiadó. Szeged.
- Németh Zoltán 2014. Ál/név/misztika. In: Ardamica Zorán (szerk.): *Álnév és maszk az irodalomban. Pseudonymy a masky v literatúre*. Belanium. Besztercebánya – Banská Bystrica. 9–25.
- Németh Zoltán 2018. Transzkulturalizmus és bilingvizmus. Elmélet és gyakorlat. In: Németh Zoltán – Magdalena Roguska (szerk.): *Transzkulturalizmus és bilingvizmus az irodalomban*. Nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem Közép-európai Tanulmányok Kara. Nyitra. 9–18.

- Neuberger Tilda 2014. *A spontán beszéd sajátosságai gyermekkorban*. Eötvös Kiadó, Budapest.
- Páji Gréta 2018. Megszólítások és említőformák pragmatikai szempontú megközelítése Kosztolányi Dezső szépprózai szövegeiben az Aranysárkány és novellák alapján. *Magyar Nyelvőr* 22–44.
- Papp Ágnes Klára 1995. Köznév és személynév határán (98 Benedek Elek-mese névanyagának vizsgálata). *Névtani Értesítő* 17: 45–53.
- Petres Csizmadia Gabriella – Bárzi Zsófia 2021. A meseregény írói névadásának jellegzetességei. *Névtani Értesítő* 43: 167–82.
<https://doi.org/10.29178/NevtErt.2021.10>
- Petres Csizmadia Gabriella 2021. *Kontúrkísérletek – a kortárs irodalmi mese vázlat*. Nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem Közép-európai Tanulmányok Kara, Nyitra.
- Petres Csizmadia Gabriella 2022a. *Hét határon túl. A meseregény poétikája*. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest.
- Petres Csizmadia Gabriella 2022b. A sajátba zárt másság és a másikba zárt sajátosság megtapasztalásai. Egy transzkulturális gyerekkönyv margójára. In: Németh Zoltán – Magdalena Roguska-Németh (szerk.): *Transzkulturalizmus és bilingvizmus 4. BÁZIS – Magyar Irodalmi és Művészeti Egyesület Szlovákiában*. Ipolyság. 59–82.
- Petres Csizmadia 2024. Multilingvális és hibrid nyelvű kortárs gyerekkönyvek vizsgálata. In: Polgár Anikó – Keserű József – Lőrincz Gábor – H. Nagy Péter (szerk.): *Didicisse fideliter*. Selye János Egyetem. Révkomárom. 175–86.
- Slíz Mariann 2014. Az irodalmi nevek mint szignálok üzeneteinek kiválasztása. In: Bauko János – Benyovszky Krisztián (szerk.): *A nevek szemiotikája*. Nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem – Magyar Szemiotikai Társaság, Nyitra–Budapest. 217–26.
- Tuba Márta 2025. A mesei nevek pragmatikai ereje. *Magyar Nyelvőr* 118–21.
<https://doi.org/10.38143/Nyr.2025.1.118>
- Vácziné Takács Edit 2018. *Az írói névadás sajátosságai. Karinthy Frigyes művei alapján*. Magyar Nyelvtudományi Társaság – ELTE BTK Magyar Nyelvtörténeti, Szociolingvisztikai, Dialektológiai Tanszék, Budapest.
<https://doi.org/10.26546/4890065>
- Villányi Péter 2025. Tulajdonnevek a galgamácsai tündérmesékben. *Magyar Nyelvőr* 232–7. <https://doi.org/10.38143/Nyr.2025.2.232>
- Voigt Vilmos 1985. A magyar mesei tulajdonnevek kis onomasztikája. *Névtani Értesítő* 10: 116–27.
- Voigt Vilmos 2014. A nevek és különösen a népmesei nevek szemiotikájáról. In: Bauko János – Benyovszky Krisztián (szerk.): *A nevek szemiotikája*. Nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem – Magyar Szemiotikai Társaság, Nyitra–Budapest. 22–40.
- URL1. <https://magyarnevek.hu/>

Forrás

Marosz Diána – Lucia Molnár Satinská 2021. *Benőke és Hanga. A kétnyelvű testvérek. Benőke a Hanga. Dvojazyční súrodenci*. Vasárnap, Duel-Press. Pozsony.

Petres Csizmadia Gabriella
habilitált egyetemi docens
Nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem,
Közép-európai Tanulmányok Kara,
Magyar Nyelv- és Irodalomtudományi Intézet
E-mail: gpetres@ukf.sk
<https://orcid.org/0000-0003-4942-0543>

Abstract

PETRES CSIZMADIA, GABRIELLA

BARICKSA AND MEKELE

THE AUTHOR NAMES IN A FICTIONALIZED AUTOBIOGRAPHICAL SPACE IN A BILINGUAL CONTEMPORARY FAIRY TALE NOVEL

This study examines the names of the authors of a bilingual, contemporary fairy tale novel written in Hungarian and Slovak. The research corpus includes author names (character names, place names, national names) classified according to the names used in the book and created through name creation. The analysis of the names focuses on the motivation behind the author names and the meaning of the names. Taking into account the history of the publication, the analysis of the bilingual corpus starts with the analysis of the Hungarian names and compares them with the Slovak translations. The corpus is interesting in that, in addition to anthroponyms, it also contains fictional names that contain geographical and ethnic references. The name analysis touches on the diversity of name creation methods and draws attention to their identity-constructing function.

Keywords: bilingual fairy tale, author name, anthroponym, fictional national name and place name